

УДК 81.373.2+811.111

В. В. Катернюк

МОРФОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НЕОФІЦІЙНИХ АНТРОПОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Стаття присвячена вивченню структури прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах. Ілюстративний матеріал включає три групи неофіційних антропонімів: політичні, кримінальні, а також шкільні та університетські. Проаналізовано способи утворення прізвиськ та виокремлено загальні і відмінні морфологічні процеси для того, щоб виділити типологічні особливості ономастичних систем в трьох генетично споріднених мовах.

Ключові слова: неофіційний антропонім, прізвисько, морфологічна структура, суфікс, префікс.

Останнім часом у лінгвістиці зростає інтерес до проблем ономастики, що зумовлено розвитком антропоцентричної парадигми мовознавчої науки [1].

До цього часу значну увагу дослідників було акцентовано на загальній проблемі семантичної структури власних імен (Г. Лейбниць, Дж. Локк, Б. Рассел, О. Ф. Лосєв, В. М. Муравйов, Д. І. Руденко, В. С. Соловйов, S. Kripke, J. S. Mill, E. Pulgram, H. Putnam, J. A. Searle та ін.) [13; 14; 15; 16; 17], яка була розглянута у суто лінгвістичному (О. Єсперсен, Л. М. Щетінін та ін.), соціолінгвістичному та етнокультурному аспектах (К. В. Бахнян, В. А. Ніконов, S. Lieberson, П. Чучка) [2; 8; 15].

Актуальність нашого дослідження визначається недостатньою кількістю комплексних розробок, присвячених порівнянню неофіційних антропонімів у трьох неблизько споріднених зіставлюваних мовах.

Метою нашого дослідження є комплексна зіставна характеристика морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах.

Отже, предметом дослідження стало таке лінгвістичне явище як перехід апелятивів до розряду прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Об'єкт дослідження — неофіційні антропоніми в англійській, німецькій та українській мовах.

Матеріалом дослідження стали оригінальні тексти, ресурси Інтернету, проводився експеримент для зібрання фактичного матеріалу серед групи українських студентів, залучалися матеріали нормативних, діалектних, регіональних словників української, англійської та німецької мов тощо.

Загалом зібраний англійський, німецький та український матеріал можна поділи на три великі тематичні групи: прізвиська англійських, американських, німецьких і українських політиків та громадських діячів, кримінальні англійські, американські, німецькі та українські прізвиська, а також студентські прізвиська, які включають як неофіційні імена учнів, так і вчителів в трьох досліджуваних генетично-споріднених мовах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше комплексно досліджуються неофіційні антропоніми у трьох неблизько споріднених мовах в аспекті їхніх структурних властивостей, у дослідженні втілено намір виявити загальні структурні та мотиваційні моделі, а саме, особливості морфологічних засобів утворення неофіційних антропонімів.

Отже, завданням нашого дослідження є з'ясувати словотвірно-структурні моделі та виявити способи номінації прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах.

Щодо власних імен взагалі, то дослідники однотайно сходяться в одному: антропоніми генетично походять від апелєтивів, які у лінгвістиці називаються антропоосновами [10], а що стосується прізвиськ, то така ситуація ще більш очевидна, оскільки неофіційні антропоніми, на відміну від інших власних імен мають прозору семантику [13].

Найчастіше неофіційні односкладові антропоніми утворюються на основі іменників (наприклад, *Shrub*, *Куц* — американське політичне прізвисько Д. Буша, чие прізвище перекладається з англійської як «кущ», *Ratte*, *Шур*, — німецьке студентське прізвисько, *Гарант* — українське політичне прізвисько на позначення Президента). Існують також прикметникові і віддієслівні форми, хоч і значно рідше [5].

Спираючись на думку дослідників етимології онімів, які вважають, що антропоніми утворюються від загальних імен [3], випадки

утворення прізвиськ від прикметникових і дієслівних антропооснов ми вважаємо утвореними за допомогою конверсії, у зв'язку з тим, що під час онімізації такі антропооснови, переходячи в розряд власних імен, одночасно стають іменниками, тобто відбувається процес субстантивації.

Інформація про морфологічну структуру композитних імен і про граматичні характеристики їх складових не дуже широко представлена в науковій літературі. Ще менше досліджень стосується неофіційних антропонімів. Це пов'язано з розповсюдженою науковою думкою про відсутність семантики у власних імен, а, отже, відповідно, неможливість їх досліджувати [2], однак в нашому дослідженні матеріал вказує на протилежне, що також підтверджується дослідженнями інших науковців, наприклад, М. Е. Рут [13].

Враховуючи різноманітність морфологічних засобів творення антропонімів у генетично-споріднених мовах, ми вважаємо необхідним виділити серед прізвиськ наступні групи, спираючись на запропоновану Селівановою О. схему відмінностей між різними словотвірними моделями [14: 228–229]:

- деривати, які утворені на основі різних антропооснов за допомогою афіксів;
- композити, що утворилися за допомогою двох або більше твірних основ;
- абрєвіатури, тобто, такі неофіційні антропоніми, які не мають повних мотиваційних основ у своєму складі.

Оскільки словотвір — це галузь моделювання особливих одиниць номінації, похідних, отже, можна зробити висновок, що неофіційні антропоніми як семантично, так і граматично представляють собою похідні вторинні номінації.

Серед дериваційних засобів для відапелятивних прізвиськ в англійській, німецькій та українській мовах переважають різні види афіксації: суфіксація, конфіксація та префіксація, скорочення, що може бути кінцевим, серединним і початковим [12: 48; 18: 102; 11; 16: 59].

Отже, суфіксальні моделі досліджених неофіційних антропонімів в трьох досліджуваних мовах відповідають існуючим у мовах наступним суфіксам, які ми наводимо у порівняльній таблиці № 1:

Таблиця 1

Суфіксальні моделі неофіційних антропонімів

Англійські суфікси	Німецькі суфікси	Українські суфікси
Іменникові: -er: Dasher, Killer, Nightstalker -ness: Johness -s: Nails, Legs, Lips, Bugs, Potatoes, -y: Snorky, Herby, Woody, Chimp Зменшувальний: -ie: Richie, Cookie, Bushie, Brownie, Діалектний суфікс: -zza: Jezza, Mozza, Wazza, Запозичений суфікс: Nevada-tan	Іменникові на позначення чоловічого роду: -er: Stopper, Blonder, Faulenzer, Quacker, Streber, -ling: Strömling, Bückling -or: Laminator Іменникові на позначення жіночого роду: -ie: Zombie, Yoppie, Hippie, -ei: Weichei, Spiegelei -in: Träumerin, Matschfreundin Зменшувальні суфікси: -chen: Seelchen, Stöckchen, Muttchen, Juttchen, Hähnchen, -lein: Gräflein, Kaiserlein, -i: Fuzzi, Fuffi, Fabi, Fetti, Hoschi, Grutti, Günni, Goschi, Gnomi,	Іменникові на позначення чоловічого роду: -ик: Рижик, Прянік, Хвостик, Коржик -ок: Хом'ячок -чик: Воланчик, Гонщик -аль: Правдаль Іменникові на позначення жіночого роду: - (ч)ка: Біологічка, Хімічка, Зменшувальний: -очк (а): Пандочка

З прикладів у таблиці 1 можна зробити висновки, що завдяки відсутності граматичних ознак роду в сучасній англійській мові, система суфіксів неофіційних антропонімів значно відрізняється від розподілу суфіксів в німецькій та українській мовах. Якщо в останніх суфікси несуть значення не лише належності до частини мови, а ще й роду, то в англійських суфіксах однокомпонентних неофіційних антропонімів-дериватів ця ознака відсутня.

Однак, англійські суфікси іменників можуть бути розділені на дві групи — одна з них включає вихідні основи в клас актантів, інша — у клас абстрактних іменників зі значенням опредмечених станів, якостей, властивостей і т. п. Додаванням суфіксів з першої групи досягається віднесення мотивуючої основи до числа актантів — як діючих осіб, так і знарядь, інструментів дії, без формального розрізнення цих розрядів і при частому сполученні в одному найменуванні зазначених значень (наприклад, такі суфікси як -er та -ist). При утворенні найменувань діючої особи значення похідного близько буквальному й варіює в тих межах, які описані вище: Killer, той, хто вбиває та ін.

Додаток префіксів веде звичайно до інших наслідків, тому що ономасіологічним базисом найменування є основа, а префікс лише вказує на змінну ознаку позначуваного. Префікс не стільки класифікує, скільки уточнює вихідний знак, обмежуючи його в локативному або тимчасовому відношенні або ж сприяючи його оцінці [9: 473], очевидно, у зв'язку саме з такою специфікою ролі префікса, серед 3000 зібраних одиниць було виявлено всього 2 німецьких неофіційних антропоніма, утворених за допомогою префіксації: наприклад, *Extrawurst*, Особлива персона, *Überzahn*, Гарнюня.

Словоскладання відноситься до продуктивних засобів словотворення в англійській та німецькій мовах [8: 3] (наприклад, *Carrothead* (морква + голова), *Chickenleg* (курча + ноги), *Lovescats* (любити + коти)). При чому цей процес може поєднуватися із трансонімізацією: *Ashbug* — це прізвище, поєднане з апелятивом. В українській мові це явище теж присутнє, хоча менш розповсюджене (наприклад, *Жупрест*). На цей спосіб словотворення в англійській та німецькій мові припадає приблизно 15 % прізвиськ, а в українській серед зібраного матеріалу — лише 3 %.

Словотвірний аналіз прізвиськ у всіх трьох мовах і тематичних групах дозволив виділити наступні композитні моделі, в основі яких лежать такі комбінації:

1) іменник + іменник: американські політичні — *Balloonfoot* (кулька + нога), *Commander-in-Thief* (командувач + злодій), *Leaker-in-Chief* (базикало + начальник), кримінальні — *Shotgun* (вистріл + пістолет), *Scarface* (шрам + обличчя), німецькі студентські — *Boxernase* (боксер + ніс), *Bauchmann* (живіт + людина), *Blechpapst* (бляха + папа римський), *Briefpirat* (лист + пірат), *Chipsohr* (чипси + вухо), *Erbsenzähler* (горошини + той, хто рахує = скупий), *Eierkuchen* (яйце + пиріжок), українських неофіційних антропонімів, утворених за такою схемою не було виявлено.

2) прикметник + іменник: американські кримінальні — *Hotseattle* (гарячий + Сієтл), *Blackbeard* (чорний + борода), німецькі студентські — *Blauzahn* (блакитний + зуб), *Eisenherz* (залізний + серце), *Eisenfaust* (залізний + кулак), українське політичне — *Zavgar* (завідуючий + гараж, прізвисько Миколи Азарова).

3) дієслово + іменник: німецьке прізвисько — *Mümmelmann* (їсти, як кролик + людина), англійських та українських прізвиськ такого типу нами не було виявлено.

4) прикметник + прикметник: німецьке студентське — *Eisenhart* (залізний + твердий), англійських та українських прізвиськ такого типу нами не було виявлено.

5) повторення основ: звуконаслідувальні німецькі студентські — *Dingdong*.

6) синтаксична структура: *Monkey-in-a-Man-Suit*, Мавпа у Костюмі (про Джорджа Буша), *Честь-Имею-По-Визову* (Ян Табачник), *Данашливи!* (прізвисько Миколи Азарова після того, як під час обговорення бюджету він вигукнув в зал таку фразу).

Як показали результати дериваційного аналізу неофіційних антропонімів у генетично-споріднених мовах найбільш розвинені композитні словотвірні моделі серед німецьких прізвиськ. Це пов'язано зі специфікою німецької мови в сфері способів творення лексичних одиниць: в цій мові широко розповсюдженні складні слова, що семантично можуть замінити повноцінні словосполучення і речення [6: 79–85]. Саме серед німецьких неофіційних антропонімів було виділено 5 композитних моделей, на відміну від англійської та української.

Найменшу кількість композитних однокомпонентних антропонімів було виявлено в українській мові, лише 3 % одиниці (*Жиртрест*, *Завгар*, *Данашливі!*, *Честь-Имею-По-Визову*, *Мороз-Всьому-Голова* — прізвисько Олександра Мороза, *Боря-Кто-Заказівал-Таксі-На-Петровку* — прізвисько Бориса Колесникова, яке виникло після випадку, коли останнього бачили у якості водія Рената Ахметова та ще декілька інших), що свідчить про відмінність слов'янської мовної групи від германської.

Вказівки на пряму залежність багатьох типів складних слів від синтаксичних конструкцій уже зазначалися в класичних роботах з індоєвропейістики й германістики [2]. Це й же принцип, як бачимо на прикладах, працює і в сфері утворення неофіційних антропонімів [3].

Ще одним способом утворення прізвиськ як в англійській, так і в українській мові є аббревіація, коли використовуються, як правило, або одна перша, або декілька початкових літер офіційних антропонімів (наприклад, студентські американські — *JC*, *LeahJ*, *LeahW*, *SS*, *T-Rex*, *V*, *E*, *JP*, *J-Train*, *TФ*, *KK*, *BB*, політичні американські — *GWB*, *BJ Clinton*, *LBJ*, *JFK*, *FDR*, *TR*, *U. S. Grant*). Іноді аббревіатура може поєднуватися із суфіксальною деривацією (наприклад, *eep* — *eeeper*, *GWeezer*), що було виявлено лише в англійському матеріалі. Такі пріз-

виська складають 5 % всіх англійських неофіційних антропонімів, і лише 2 % — серед українських (*ЛМ* — Л. М. Кравчук, *МАЗ* — Микола Азаров). В німецьких неофіційних антропонімах, на відміну від англійських і українських прізвищ, утворених за допомогою конверсії не було виявлено. На нашу думку, це пояснюється більш розвинутими композитними процесами, ніж у двох інших порівнюваних мовах.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що антропонімічні системи трьох генетично споріднених мов мають загальні риси, що стосується утворення неофіційних антропонімів в цих мовах. Прізвиська в трьох досліджуваних мовах, утворені за допомогою різних морфологічних моделей, зберігають свою головну функцію: одночасно персоніфікують особу та вказують на характерні ознаки об'єкта найменування.

Все це вимагає подальшого дослідження специфічних особливостей неофіційних антропонімів в трьох споріднених мовах для їх типологічного зіставлення.

Список літератури

1. Волкова Н. А. Прозвище как языковая единица // Словарь современных русских прозвищ. Экспериментальный выпуск / Под ред. В. Мокренко, Х. Вальтера. — Greiswald, 2004. — С. 5–10.
2. Гак В. Г. Языковые преобразования. — М.: Высшая школа, 1998. — 720 с.
3. Горпинич В. О. Українсько–давньогрецькі паралелі в антропонімії // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 40–41.
4. Грищенко А. П. та ін. Сучасна українська літературна мова. — К., 1997. — 365 с.
5. Іванова Н. Г. Словотвірна характеристика лінгвістичних термінів з компонентом оним: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — О., 1998. — 17 с.
6. Кам'янець В. М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних імен сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвищ та псевдонімів): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний ун-т ім. І.Франка — Л., 2001–108 арк.
7. Копытко В. А. Типология номинации (на примере одного класса антропонимов): Автореф. дис. ... канд. филол. наук./ Белорус. гос. ун-т им. В. И. Ленина. — Минск, 1990. — 18 с.
8. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. — М.: Наука, 1986. — 156 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. — 2-е изд. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.

10. Масенко Л. Українські імена і прізвища. — К., 1990. — С. 47.
11. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен. — Донецк: Юго-Восток, 2004. — 412 с.
12. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Отв. ред. А. В. Суперанская. — 2-е изд. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
13. Рут М. Э. Антропонимы: размышления о семантике // Известия Уральского государственного университета. — 2001. — № 20.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
15. Суперанская А. В. Имя нарицательное и собственное. — М.: Наука, 1978. — 197 с.
16. De Klerk V., Bosch B. Naming Practices in the Eastern Cape Province of South Africa — Cap.: Capetown Press, 1996. — 174 p.
17. Hartmann P. Das Wort als Name. Struktur, Konstitution und Leistung der benennenden Bestimmung. — Köln, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1958. — 88 s. [http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020\(01_04-2001\)&xsl=showArticle](http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020(01_04-2001)&xsl=showArticle).
18. Morgan J., O'Neill C. Nicknames: Their Origins and Social Consequences. — London: Routledge and Kegan Paul.

Катернюк В. В.

МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ НЕОФИЦИАЛЬНЫХ АНТРОПОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ, НЕМЕЦКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена изучению структуры прозвищ в английском, немецком и украинском языках. Иллюстративный материал содержит три группы неофициальных антропонимов: политические, криминальные, а также школьные и университетские. Проанализированы способы образования прозвищ, кроме того, выделены общие и различные морфологические процессы, чтобы охарактеризовать типологические особенности ономастических систем в трех генетически родственных языках.

Ключевые слова: неофициальный антропоним, прозвище, морфологическая структура, суффикс, приставка.

Katernuyk V. V.

**MORPHOLOGIC MEANS OF NICKNAME FORMATION IN ENGLISH,
GERMAN AND UKRAINIAN**

This article dwells upon the problem of nicknames' composition in English, German, and Ukrainian. The author analyzes three thematic nickname groups: political, criminal, as well as school and university nicknames in the languages. This research concerns nickname formation and composition, it presents differences and common processes for English, German, and Ukrainian in the attempt to find out typological correspondences for these genetically related languages.

Key words: *nickname, morphologic structure, suffixes, prefixes.*